

Հայկ Մարտիրոսյան
ԵՊՀ պետության և իրավունքի տեսության ու պատմության
ամբիոնի ասիստենտ, իրավ. գիտ. թեկնածու

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԻՐԱՎԱՍԱՀՄԱՆՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ՎՐԱ

Սոցիալական նորմերը հասարակական կյանքը կանոնավորող և կարգավորող կարևորագույն գործոն են, մարդկանց կենսագործունեության վրա նպատակամղղված ներազդելու արդյունավետ միջոց: Ընդ որում, որպես սոցիալական կարգավորման հիմնական ձև՝ իրավական կարգավորումը ստեղծում է անհրաժեշտ պայմաններ հասարակական կենսագործունեությունը բնականոն ճանապարհով իրականացնելու համար: Իրավունքը՝ որպես կարևորագույն սոցիալական և նորմատիվ կարգավորիչ, ձևավորվում է մարդու ստեղծագործական (մտավոր) գործունեության արդյունքում: Համաշխարհային պատմությունը բազմաթիվ անգամներ ապացուցել է, որ իրավաստեղծ գործունեությունը, այնուամենայնիվ, պահանջում է պետական կամքի դրսևորում: Իրավաստեղծ գործունեությունը, անկախ գոյության ձևից, հասարակության ղեկավարման պետական ձև է¹: Իրավաստեղծ գործունեությունը բարդ գործընթաց է, որում պետք է հաշվառվեն անհատական, խմբային, հասարակական և պետական շահերը, հասարակության պահանջմունքները: Դրա վրա ազդում են նաև օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ բազմաթիվ գործոններ: Իրավաստեղծ գործունեությունը իրավական ակտերում դասակարգի (ժողովրդի) կամքի արտահայտման և ամրագրման ձևավորված ու զարգացող ընթացակարգ է², իրավասու մարմինների և կազմակերպությունների՝ օրենքի հիման վրա իրականացվող գործունեություն՝ ուղղված նորմատիվ իրավական ակտի ստեղծմանը³: Ըստ որում, իրավական ակտի արդյունավետ կիրառումը մեծապես կախված է դրանց նկատմամբ ունեցած մարդկանց վերաբերմունքից: Հասարակության կող-

¹ Стен Проблемы общей теории права и государства. Учебник для вузов. Под. ред. В.С. Нерсисянца, М., 1999г., т.2 307:

² Стен Ковачев Д.А., Механизм правотворчества в социалистическом государстве. М., 1977г., Правотворчество в СССР, М., 1974г.

³ Стен Лазарева В.В., Общая теория права и государства. М. 2005, т.2 200:

մից հավանության են արժանանում միայն այն իրավական ակտերը, որոնք իրենց բովանդակությամբ չեն հակասում սոցիալական արդարության, հավասարության, ազատության պահանջներին: «Որպեսզի օրենքը կարողանա կարգավորել հասարակական կյանքի կարևորագույն հարաբերությունները, անհրաժեշտ է, որ այն համապատասխանի համընդհանուր նորմերին, արտացոլի տիրող փաստացի վիճակը, գոյություն ունեցող իրավական խնդիրները, իրավաբանորեն հիմնավորի հասարակության բոլոր ձեռքբերումները և ամրագրի պետության մեջ կատարվող և կայանալիք փոփոխությունները՝ որպես վկայություն այն բանի, որ իրավական օրենքն օրենսդրի ինքնակամություն չի հանդուրժում»¹:

Հասարակական գիտակցության մեջ արմատացած է այն մոտեցումը, որ օրենսդիր մարմինը կարող է ընդունել ցանկացած օրենք, իրավունքի ցանկացած նորմ: Բնականաբար, այս մոտեցումն անտեսում է այն իրողությունը, որ իրավաստեղծումը իրավասահմանման ամբողջական գործընթացի միայն մեկ փուլն է: Իրավասահմանումը դա իրավակազմավորման և իրավաստեղծման փուլերի ամբողջությունն է, իրավական նորմի ստեղծման միասնական գործընթաց՝ սկսած հասարակական հարաբերություններում դրանց ձևավորումից մինչև համապատասխան նորմատիվ իրավական ակտերում դրանց ամրագրումը²:

Հասարակության զարգացմանը զուգահեռ ձևավորվում են իրավունքով դեռևս չկարգավորված հարաբերություններ: Սկզբնական շրջանում այդ հարաբերությունները դրսևորվում են տարբեր առումներով, սակայն, հասարակության անդամների վարքագծում պարբերաբար արմատավորվում են այդ հարաբերությունների՝ իրենց հարմար ձևերն ու դրսևորումները: Վարքագծի այդ տարբերակները դառնում են սովորական և ի վերջո ձևավորում են համընդհանուր ճանաչում ձեռք բերած կանոններ: Հենց այդ կանոնների որոշ մասն էլ հետագայում ընդունվում է պետության կողմից և համապարտադիր բնույթ է ստանում՝ ամրագրվելով նորմատիվ իրավական ակտերում:

Իրավակազմավորումը պայմանավորվում է հասարակական զարգացման օրինաչափություններով և կրում է օբյեկտիվ բնույթ:

¹ Տե՛ս Ապիյան Ն.Ա., Պետրոսյան Ա.Հ., Իրավական պետություն և օրինականություն, Երևան, 1999թ., էջ 70:

² Տե՛ս Лазарева В.В., Общая теория права и государства. М. 2005, էջ 196:

Հասարակական հարաբերությունների ձևավորման այդ փուլում այս կամ այն չափով մասնակցություն է ունենում ողջ հասարակությունը: Այդ հանգամանքով էլ պայմանավորված՝ իրավակազմավորման գործընթացում վճռական նշանակություն է ձեռք բերում հասարակական գիտակցության մակարդակը (բարոյական, իրավական, քաղաքական, ինչպես նաև կրոնական, գիտական, բնապահպանական և այլն):

Յուրաքանչյուր մարդու գիտակցություն ձևավորվում է կոնկրետ այն պայմանների ազդեցության ներքո, որում ինքը ապրում, աշխատում, սովորում է: Ընդ որում, այդ պայմանների շարքում կարևոր նշանակություն է տրվում նաև դաստիարակչական գործոնին՝ հատկապես անչափահասների և երիտասարդների շրջանում: Վերոնշյալ պայմանների ձևավորումը էապես թելադրված է այն տնտեսական, սոցիալական գործոնների ազդեցությամբ, որոնք առկա են տվյալ հասարակական միջավայրում: Անշուշտ, որպես գործոններ կարևոր նշանակություն ունեն նաև քաղաքական, իրավական, մշակութային ոլորտները: Իրավաբանական և տնտեսագիտական գրականության մեջ առկա է մի մոտեցում, որն ըստ ազդեցության աստիճանի դասակարգում է այդ գործոնները առաջնայինի և երկրորդայինի:

Հարկ է նշել, որ հատկապես տնտեսական և սոցիալական գործոնների հետ կապված հասարակական միջավայրում կարող են առաջանալ դրական կամ բացասական միտումներ, որոնք էլ վերջին հաշվով պայմանավորում են առողջ և արդյունավետ դաշտ՝ հասարակության առաջընթացն ապահովելու համար¹: Ընդ որում, վերոնշյալ գործոնները չպետք է դիտարկել քաղաքական գործընթացներից դուրս²:

Այս համատեքստում կարևոր նշանակություն է ձեռք բերում հետևյալ խնդիրների պարզաբանումը՝ ի՞նչ քաղաքիչներ են պարունակում տնտեսական և սոցիալական գործոնները, հասարակական կենսագործունեության և քաղաքական գործընթացների ո՞ր հանգույցներում են դրանք փոխկապված և ի՞նչ մեխանիզմներով են ներազդում իրավակազմավորման գործընթացի վրա:

Հասարակության յուրաքանչյուր շերտի նկատմամբ տնտեսա-

¹ Ст'ю Кузьмин С. А., Социальные системы: Развитие и метаморфозы. М. 2005, էջեր 84, 98:

² Ст'ю Дзарасов С., Меньшиков С., Попов Г., Судьба политической экономики, М. 2004, էջեր 56, 72, 96:

կան և սոցիալական գործոնների ազդեցությունը տեղի է ունենում տարբեր ճանապարհներով, և, ըստ այդմ էլ, տարբեր են նաև այդ ազդեցության արդյունքում ձևավորված հասարակական գիտակցության (այդ թվում և իրավագիտակցության) մակարդակները, ինչն էլ ի վերջո հանգեցնում է հասարակական հարաբերությունների կարգավորման համապատասխան տարբերակների ձևավորմանը: Ի վերջո, պետք է նկատի ունենալ այն կարևոր հանգամանքը, որ յուրաքանչյուր անհատի համար (նաև հասարակության շերտերի) հիմնական և ածանցյալ խնդիրներ ու նպատակներ կան, որոնք էլ պայմանավորում են նաև նրանց ակնկալիքների տարբերությունը իրավական կարգավորման բնագավառում: Հենց այստեղ է կարևորվում քաղաքական գործընթացների դերակատարումը այն առումով, որ դրանք պետք է հնարավորինս համադրեն տնտեսական և սոցիալական բնագավառներում հասարակության անդամների հետաքրքրությունները: Արդյունավետ քաղաքականությունը, ըստ մեզ, պետք է ենթադրի հասարակության մեջ հանդուրժողականության և սոցիալական արդարության հաստատում: Դրա բացակայությունը կարող է հանգեցնել հասարակական միջավայրում տարբեր արատների, ինչն էլ բնականաբար հասարակության համախմբմանը խանգարող հանգամանք է: Անշուշտ, այս համատեքստում քաղաքական համակարգի դերը չափազանց մեծ է:

Տնտեսական և սոցիալական դաշտերում հասարակության իրավական ակնկալիքների առումով կարևոր է քննարկել այդ գործոնների բաղադրիչները: Պետք է նշել, որ դրանք տարբեր են՝ կախված այն հանգամանքից, թե հասարակական տնտեսական համակցության որ տարբերակն է իր համար ընտրել հասարակությունը¹: Խնդիրն այն է, որ տնտեսական և սոցիալական գործոնները՝ որպես ազդեցության միջոցներ, ոչ միայն ներառում են փաստացի և իրական միջավայրում առկա իրողությունները, այլև պարունակում են հասարակության և նրա առանձին անդամների ակնկալիքները այդ գործոններից: Բնականաբար, որպես քաղաքական համակարգի տարր՝ պետությունը, հասարակական քաղաքական կազմակերպությունները էական ազդեցություն ունեն այս դաշտի նկատմամբ այն առումով, որ ի վերջո նրանք են որոշում պետության, ուստի և՛ հասարակության, տնտեսական և սոցիալական զարգացման ուղի-

¹ См. и История мировой экономики, Под. ред. Г.Б. Поляка, А.Н. Марковой, М. 2003, т.2 86:

ները: Պլանային տնտեսություն ունեցող երկրներում, անշուշտ, հասարակության համար առավել դյուրին է ընկալել տնտեսական և սոցիալական զարգացման այն ճանապարհը, որով ինքն ընթանալու է: Բայց և այնպես, մուլմիս կապիտալիստական հասարակարգի պայմաններում հասարակության համար առկա են մի շարք ինստիտուտներ, որոնք հնարավորություն են տալիս կողմնորոշվելու հասարակությանը այն հարցում, թե ինչ ճանապարհով է ընթանալու տնտեսական և սոցիալական գործոնների զարգացումը¹: Այս գործընթացների շրջանակներում է, որ հասարակությունը կարող է իր պահանջները ներկայացնել նաև տնտեսական և սոցիալական դաշտում: Ընտրությունների շրջանակներում հասարակության տարբեր շերտերի հետ կազմակերպվող հանդիպումները կարող են նաև բացահայտել իրավական կարգավորման անհրաժեշտություն պահանջող հասարակական հարաբերությունները: Անշուշտ, պետությունը տարբեր մեթոդներով կարող է խրախուսել և խթանել հասարակությանը կամ նրա առանձին հատվածների համար անհրաժեշտ և արդյունավետ հասարակական հարաբերությունների զարգացմանը (իրավական կարգավորման կամ իրավաստեղծագործության ճանապարհով), կարող է նաև խոչընդոտել վնասակար և սոցիալական տեսանկյունից լարվածություն առաջացնող հարաբերությունների ձևավորմանը կամ զարգացմանը: Այս համատեքստում կարևոր նշանակություն է հատկացվում պետության մեջ կառավարողների արժեքային համակարգին, քանզի հենց նրանց գիտակցության մակարդակից և կամային որակներից է կախված վերոնշյալ գործընթացների արդյունավետությունը:

Ըստ Մարքսի՝ արտադրական հարաբերությունների ամբողջությունն իրենից ներկայացնում է հասարակության տնտեսական կառուցվածքը: Այն իրենից ներկայացնում է իրական հենարան իրավական և քաղաքական գործոնների ձևավորման համար, ինչին էլ համապատասխանում է հասարակական գիտակցության այս կամ այն աստիճանը²:

Անշուշտ, այս մոտեցումը արտահայտում է իրականությունը: Միևնույն ժամանակ պետք է նկատի ունենալ այն հանգամանքը, որ

¹ Стен Дзарасов С., Меньшиков С., Попов Г., Судьба политической экономики, М. 2004, էջ 88:

² Стен Правотворчество в СССР. Под ред. А.В. Мицкевича. М. 1974, էջ 19:

իրենց հերթին իրավական և քաղաքական գործոնները կարող են կանխորոշել տնտեսական գործոնի բաղադրիչների ամբողջությունը, դրանց բովանդակությունը, ինչու չէ նաև ազդեցության մեխանիզմները¹: Աշխարհում ընթացող համաշխարհականացման գործընթացները ենթադրում են նաև միջազգային իրավական չափանիշների ներդրում ազգային իրավական համակարգերում: Այս գործընթացների շրջանակներում որոշակի տարրեր կարող են ներմուծվել նաև այս կամ այն միջազգային կառույցին անդամակցության հանգամանքից ելնելով, որը սակայն, կարող է չընդունվել հասարակության կողմից՝ պայմանավորված ազգային համակարգերի և ձևավորված նտածողության առանձնահատկություններից ելնելով:

Պետք է նկատի ունենալ այն հանգամանքը, որ տնտեսական և սոցիալական բարեփոխումների ճանապարհին պետական իշխանության մարմինների կողմից իրականացվող միջոցառումները կարող են նաև չարտացոլել հասարակական պահանջմունքները: Իհարկե, կապված որոշակի խնդիրների հետ մասնագիտական մոտեցումները կարող են թելադրել այնպիսի գործողությունների իրականացում, որոնց վերաբերյալ հասարակական դիրքորոշումը կարող է կրել նաև հակասական բնույթ: Որպես օրինակ կարելի է մատնանշել խորհրդային կարգերի քայքայումից հետո Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացված տնտեսական ծրագրերը:

Վերոնշյալն այն մասին, որ իրավակազմավորումը կրում է օբյեկտիվ բնույթ, տեսական հիմնավորման կարիք այլևս չունի: Սակայն ինչպես արդեն նշեցինք, քաղաքական համակարգը կարող է ձեռնարկել այնպիսի քայլեր, որոնք կարող են ազդեցություն ունենալ հասարակական գիտակցության տարրեր ձևերի նկատմամբ և ի վերջո պայմանավորել նաև իրավակազմավորման գործոնների մեխանիզմների ձևավորումը: Այս առումով բավականին հետաքրքիր և օգտակար տվյալներ է պարունակում Ե. Մ. Բաբասովի «կառավարման սոցիոլոգիա» աշխատությունը²: Մասնավորապես, ըստ նրա՝ պետական մեքենան կարող է քարոզչական մեխանիզմներով (գա-

¹ Տե՛ս Киреев А. А., Международная экономика, /открытая экономика и макроэкономическое программирование/, М. 2006, часть 2, էջ 99; Дзарасов С., Меньшиков С., Попов Г., Судьба политической экономики, М. 2004, էջեր 54,65:

² Տե՛ս Бабасов Е. М., Социология управления, М. 2006, изд. «Темрасистема», учебное пособие для студентов вузов, пятое издание.

ղափարական ներգործությամբ) ձևավորել որոշակի նպատակների իրականացման համար հարմար միկրոմիջավայր, որի պայմաններում առկա տնտեսական և սոցիալական գործոնները կարող են ունենալ ազդեցության այն բովանդակությունը և չափը, որն անհրաժեշտ է հասարակական գիտակցության մեջ համապատասխան մոտեցումները կլանելու համար: Ընդ որում, թե՛ Բաբասովը և թե՛ այլ հեղինակներ իրենց աշխատություններում արձանագրել են, որ հասարակության կառավարման հնարքներում և մեխանիզմներում բովանդակությունը պետք է արտացոլվի գաղափարական ազդեցության միջոցներում: Մեր կարծիքով, իրականության մեջ քարոզչությունը (դրսևորման գրեթե բոլոր եղանակներով) կարող է եթե ոչ վճռական, ապա գոնե էական դերակատարում ունենալ հասարակության կառավարման գործում: Պետք է նկատի ունենալ այն կարևոր իրողությունը, որ կառավարվողները ևս մարդիկ են՝ իրենց սուբյեկտիվ պատկերացումներով և ընկալումներով հանդերձ: Վերոնշյալ հեղինակները առաջնայնորեն մարդկանց պահանջումները պայմանավորում են տնտեսական և սոցիալական ոլորտներում արդարության հաստատման անհրաժեշտությամբ: Կարևոր է ընդգծել այն հանգամանքը, որ իրավակազմավորման փուլն անցած որոշ կանոններ կարող են իրավաստեղծագործության ճանապարհը չանցնել՝ չլինելով հենց կառավարողների սուբյեկտիվ մոտեցումներից, ինչպես նաև թեկուզև կարճ ժամանակով իրավաստեղծագործության փուլում ստանալ հակասական ձևակերպումներ:

Չարկ է նշել նաև այն կարևոր հանգամանքը, որ գլոբալացման գործընթացների շրջանակներում շատ հաճախ պետությունները հնարավորություն չունեն միայն կառավարման ներքին ռեսուրսների շրջանակներում ներազդել հասարակական գիտակցության վրա: 20-րդ դարի 90-ական թվականներից հետխորհրդային տարածքում սկսված ինտեգրման գործընթացները հանգեցրին նաև շատ ոլորտներում ունիֆիկացիայի ամխուսափելիությանը:

Պետք է կարևորել նաև այն հանգամանքը, որ հետընտրական ժամանակաշրջանում հասարակական տրամադրություններն ուշադրության տակ պահելը կարևոր նախապայման է իշխանության և հասարակության միջև փոխվստահության դաշտ ձևավորելու, ինչպես նաև վստահության պաշարն ավելացնելու համար: Վերոնշյալ խնդիրը հաջողությամբ իրականացնելու ճանապարհին հասարակական հետաքրքրությունների և պահանջումների իրավական ամրագրու-

մը չափազանց կարևոր գործոն է: Ամբողջ խնդիրն էլ հենց այն է, որ իշխանությունները կարողանան համապատասխան մեխանիզմների օգնությամբ բացահայտել հասարակական տրամադրությունները և պահանջմունքները այս կամ այն հարցի վերաբերյալ, ինչպես նաև ամրագրել դրանց լուծումը իրավական դաշտում: Վերոնշյալ խնդրի լուծումը արդի ժամանակաշրջանում մեծապես կախված է նաև զանգվածային լրատվամիջոցների օբյեկտիվ և արդյունավետ գործունեությունից: Վերջիններս հնարավորություն ունեն իշխանությունների ուշադրությունը բևեռել հասարակության համար լուծում պահանջող խնդիրների վրա:

Վերոնշյալից ելնելով՝ կարող ենք արձանագրել հետևյալը.

- իրավակազմավորումը իրավասահմանման առաջնային փուլն է և կրում է օբյեկտիվ բնույթ, ձևավորվում է տարերայնորեն,
- իրավակազմավորման գործոնների դասակարգումը առաջնայինի և երկրորդայինի չի արտացոլում ամբողջական պատկերը, ուստի և չի կարող դիտվել արդյունավետ,
- քաղաքական համակարգը տարբեր եղանակներով կարող է կանխորոշել իրավակազմավորման գործընթացի նկատմամբ ազդեցություն թողնող գործոնների բովանդակությունը:

Ժողովրդավարական պետություններում կարևոր նշանակություն է տրվում հասարակական կարծիքին պետական մարմինների կողմից որոշումներ ընդունելիս: Հասարակական կարծիքը կարևորագույն երաշխիք է սոցիալական կառավարման ոլորտում ժողովրդավարության զարգացման համար: Հրապարակայնությունը՝ որպես իրավաստեղծ գործունեության կարևոր սկզբունք, ենթադրում է ոչ միայն հասարակության լայն զանգվածների մասնակցություն իրավաստեղծ որոշումներ կայացնելու գործընթացին, այլև դրանց հրապարակում հասարակությանը հասանելի եղանակներով: Ընդհանուր առմամբ, հասարակական կարծիքի հետազոտությունը և հաշվառումը առանձնահատուկ տեղ ունի իրավաստեղծ գործունեության համալիր սոցիոլոգիական ապահովման համակարգում¹:

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի՝ «Օրենքները

¹ Ст'я Ланаева В.В., Социологическое обеспечение законотворчества. Советское государство и право, 1989г., N10., Общественное мнение и законодательство. Соц. исследования, 1997г., N19.

ուժի մեջ են մտնում «Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագրում» հրապարակվելուց հետո»: Սակայն, մեր երկրում վերոնշյալ սահմանադրական նորմի և, բնականաբար, հրապարակայնության սկզբունքի խախտումներ կան: 1997 թ. հունվարի մեկից, երբ ուժի մեջ մտավ «Օրենքների և այլ նորմատիվ-իրավական ակտերի հրապարակման կարգի մասին» ՀՀ օրենքը¹, մեր պետությունում ընդունված օրենքների և ենթաօրենսդրական ակտերի ճնշող մեծամասնությունը թերթերում չի հրապարակվել, ուստի և բնաչափությունը չի իրազեկվել ո՛չ դրանց ընդունման և ո՛չ էլ դրանց բովանդակության վերաբերյալ:

Իրավաստեղծ գործունեության հրապարակայնության և ժողովրդավարության սկզբունքները պահանջում են հասարակության ակտիվ մասնակցություն, մասնավորապես՝ իր տեսակետների և կարծիքների արտահայտում նախապատրաստվող և ընդունվելիք իրավական ակտերի վերաբերյալ: Հասարակական կարծիքը կարող է ունենալ մեծ ազդեցություն իրավաստեղծ գործունեության նկատմամբ: Սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ հասարակական կարծիքը չունի միասնական բնորոշում, քանի որ այն բազմաշերտ երևույթ է: Հասարակական կարծիքը կարող է քննարկվել հետևյալ մոտեցումներով.

- ըստ առարկայի և արտահայտման միջոցների (իմացաբանական տեսանկյունից),
- ըստ դրա դերի հասարակական կյանքում, այսինքն՝ սոցիոլոգիական առումով²:

Նորմատիվ ակտի ստեղծման գործընթացը իրենից ներկայացնում է առանձին փուլերի միասնություն, այդ թվում նաև՝ դրա պատրաստումը: Մինչև նախագծի մշակումը անհրաժեշտ է պարզել համապատասխան բնագավառի հասարակական հարաբերությունների նորմատիվ կարգավորման հասարակական անհրաժեշտությունը: Այդ գործընթացում առաջնայնորեն պետք է հստակ պարզել, թե ինչպիսի փաստական վիճակ է տիրում հասարակական կենսագործու-

¹ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր», N 19, 1996թ.:

² Տե՛ս Ապիյան Ն.Ա., Սաֆարյան Գ.Հ., Հակոբյան Զ.Հ., Պետության և իրավունքի տեսության հիմնահարցեր, Երևան 2001թ., էջ 226. Корабейников В.С., Пирамида мнений. М., 1981, էջեր 8-9:

նեության այն ոլորտում (սոցիալական ոլորտի, տնտեսական, քաղաքական), որին առնչվում է առաջարկվող ակտը, ինչպես նաև իրավական կարգավորման իմաստն ու նշանակությունը: Վերջին հաշվով, կարևոր է նաև ճիշտ հաշվարկել նաև այն հարցը, թե տվյալ իրավական ակտը կարո՞ղ է կարգավորել խնդիրը:

Պետք է նկատի ունենալ նաև այն հանգամանքը, որ նորմատիվ-իրավական ակտերը նախապատրաստվում են ինչպես պրակտիկայի վերլուծությունից բացահայտվող և իրավական կարգավորում պահանջող նոր հարցերի լուծման համար, այնպես էլ տվյալ ոլորտը կարգավորող օրենսդրության մեջ առկա բացերը լրացնելու, հակասությունները հարթելու և վերացնելու նպատակով:

Նախապատրաստվող նախագծի հետ առնչվող օրենսդրության վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս պարզելու հետևյալ հարցը. հնարավո՞ր է արդյոք հարցը կարգավորել արդեն իսկ ընդունված ակտերում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելով, թե՞ անհրաժեշտ է պատրաստել նոր ակտի նախագիծ¹:

Իրավաստեղծ գործունեության մեջ ընդհանուր առմամբ կարելի է առանձնացնել երկու կողմ՝ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ: Իրավաստեղծման օբյեկտիվ կողմը ենթադրում է ստեղծվող իրավունքի նորմերի բովանդակային հատվածում այդ գործընթացում ձևավորվող օբյեկտիվ գործոնների, երևույթների ազդեցություն: Իրավաստեղծման սուբյեկտիվ կողմը ներառում է հասարակական իրավագիտակցության և կամքի արտահայտումը և դրա վերարտադրումը պետական կամքի կամ իրավունքի ձևով: Վերոնշյալը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ իրավունքի կազմավորումը պայմանավորված է հասարակական զարգացումների թե՛ օբյեկտիվ և թե՛ սուբյեկտիվ գործոններով:

Քննարկելով հասարակական կարծիքի դերը իրավաստեղծ գործունեության մեջ, կարևոր է նաև պատկերացում կազմել այն հարցի վերաբերյալ, թե մասնավորապես, ինչպես է ձևավորվում հասարակական կարծիքը, և թե ինչպիսի աշխատանք պետք է տանել, որպեսզի նախապատրաստվող ակտի վերաբերյալ ձևավորվի և արտահայտվի հասարակական կարծիք: Ինչպես ասել է Հեգելը, հասարա-

¹ Стен Головистикова А.Н., Димитриев Ю.А., Проблемы теории государства и права. М. 2005, էջ 464:

կական կարծիքում ամեն բան կեղծ է և ճշմարիտ, իսկ դրանում ճշմարիտը փնտրելը վերապահված է միայն համճարեղ մարդկանց¹:

Այս համատեքստում պետք է նշենք, որ կարևոր նշանակություն ունի նաև նախապատրաստվող ակտի վերաբերյալ զանգվածային լրատվամիջոցներով տեղեկատվություն տրամադրելը: Հայաստանի Հանրապետությունում այս առումով իրականացվող աշխատանքները, մեղմ ասած, անբավարար են, չնայած այն հանգամանքին, որ պետությունը ունի բոլոր անհրաժեշտ միջոցները իրավաստեղծման գործընթացը հրապարակայնության սկզբունքին համապատասխան կազմակերպելու համար:

Կարևորելով պետության դերը հրապարակայնության սկզբունքը կյանքի կոչելու գործում՝ հարկ է նշել, որ այդ հարցում պակաս դերակատարում չեն կարող ունենալ նաև հասարակական կազմակերպությունները և կուսակցությունները: Կուսակցությունների պարագայում ակտի ամբողջական անաչառ ներկայացումը հանրությանը, քաղաքական մոտեցումներից ելնելով, դժվար է թերևս պատկերացնել, ինչը չի կարելի ասել հասարակական կազմակերպությունների մասին: Մեր հանրապետությունում գործող հասարակական կազմակերպությունները (այդ թվում և իրավապաշտպան) բավականին պասիվ են այս առումով, չնայած այն հանգամանքին, որ նրանց առաքելությունը հենց հանրության շահերը հասարակական կյանքի տարբեր բնագավառներում ներկայացնելը և պաշտպանելն է: Օրինակ՝ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից արդեն իսկ ընդունվել է «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքը: Այդ փաստաթղթի մասին հանրությունը տեղյակ է դարձել միայն օրենսդիր մարմնում իրականացվող գործողություններին հետևելով: Ակտի նախապատրաստման ընթացքում չեն կազմակերպվել հասարակական լսումներ՝ դրա բովանդակությունը իրավական տեսանկյունից ներկայացնելու, ինչպես նաև դրա վերաբերյալ հասարակական կարծիքը ճշտելու համար: Դեռ ավելին, իրականացված քաղաքաշինական ծրագրերի շրջանակներում այդ հարցին իր պատասխանն է ներկայացրել Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ ծրագրերի իրականացման համար ընդունված կառավարու-

¹ Стен Гегель, Философия права. А. 1934, էջեր 338-339:

յան որոշումները համապատասխան մասով ճանաչելով հակասահմանադրական: Այս հանգամանքները հաշվի առնելով՝ պետական իշխանության մարմինները պետք է ձեռնարկեին բոլոր անհրաժեշտ միջոցները՝ հասարակությանը տեղեկացնելու ընդունվելիք օրենքի նախագծի բովանդակությանը: Եվ պատահական չէ, որ արդեն իսկ Ազգային ժողովում բարձրաձայնում են այն սահմանադրական դատարանում վիճարկելու մասին:

Նախապատրաստվող իրավական ակտի գործունակությունը և դրա վերաբերյալ հասարակական տեսակետներն ու դիրքորոշումը բացահայտելու կարևորագույն եղանակ կարող է հանդիսանալ իրավական փորձարարության կիրառումը: Ընդ որում, փորձարարությունը ենթադրում է օբյեկտի (տվյալ պարագայում հասարակական հարաբերությունների) նկատմամբ նպատակային ազդեցություն՝ ապագա իրավական կարգավորման դրական և բացասական հետևանքները պարզելու համար: Հարցի վերաբերյալ իր տեսակետը շարադրել է Վ. Լապանան, ըստ որի՝ փորձարարության (թե՛ իրավական և թե՛ սոցիոլոգիական) գործընթացում ամենակարևոր գործոնը դրամաբրությունը և հրապարակայնությունը կամ ներկայացուցչականությունն է¹:

Ընդհանուր առմամբ, հասարակության տարբեր սոցիալական խմբերի առանձնահատուկ շահերով են պայմանավորված հասարակական կյանքի տարբեր երևույթների գնահատման և արժեքավորման գործընթացները, որոնք էլ արտահայտում են հասարակական կարծիքի բազմաշերտությունը:

Պետք է նկատի ունենալ, որ միաժամանակ հասարակական կարծիքի դերին բացարձակ բնույթ հաղորդելը մի շարք դեպքերում կարող է հանգեցնել հետևանքների առունով ոչ ճիշտ գնահատականի: «Գիտությանը հայտնի է, որ ոչ բոլոր դեպքերում է հասարակական կարծիքը իրավասու ճիշտ և համարժեք գնահատել, արժեքավորել, դատել հասարակական կյանքի բարդ հիմնահարցերի մասին (օրինակ, սահմանադրությունը հանրաքվեով ընդունելը և, պատահական չէ, որ այդ ճանապարհով ընդունվել են նաև մի շարք ավտորի-

¹ Տե՛ս Никитинский В.И., Самощенко И.С., Правовой эксперимент и совершенствование законодательства. М. 1998, էջ 20:

տար քաղաքական ռեժիմների սահմանադրություններ)»¹:

Անշուշտ, հայեցակարգային բնույթի մի շարք հարցերի վերաբերյալ հասարակական կարծիքը ուղղակիորեն չի կարող պատասխաններ տալ: Օրինակ՝ պետական կառավարման ձևի, դատախազության համակարգի կառուցման վերաբերյալ հիմնավորված և գիտական պատասխաններ կարելի է ակնկալել մասնագետներից, իսկ որ ավելի ճիշտ է՝ գիտության և պրակտիկայի համադրումից կատարված եզրահանգումներից: Սակայն նորմատիվ իրավական ակտում ընհանուրի շահերը պատշաճ մակարդակով արտահայտելու համար անհրաժեշտ է գալ համաձայնության, փոխզիջման գիտականորեն մշակված համակարգերի և հասարակական կարծիքի միջև:

¹ Տե՛ս Ապիյան Ն.Ա., Սաֆարյան Գ.Դ., մշված աշխատությունը, էջ 226:

Hayk Martirosyan

*Candidate of Legal Sciences, Assistant Professor, YSU Chair of
Theory and History of State and Law*

SOCIAL INFLUENCE UPON THE LAW CREATION

The objective of the subject is to investigate the means of social influence upon the process of law creation. The influence of economic and social factors is especially important in the process of law creation. Omission of the mentioned factors means to digress from the conditions of social development .

In this respect the role public opinion in the legally created sphere was also investigated. The mechanisms of social demands and possibilities of representing and taking social and economic legal state into consideration was paid especially much attention to.

The investigation gave us an opportunity to have an idea about te mechanisms of social influence upon the process of law creation